

*17–0. Грамадства і эканоміка беларускіх тэрыторый у IX–XIII стст.

1. Найважнейшыя гандлёвыя шляхі Усходняй Еўропы. Еўропу можна ўявіць у выглядзе паўвострава, з трох бакоў акружанага вадой. Цалкам натуральна паўстала патрэба ва ўсталяванні трывалай сувязі на вузкім перашыйку сушы, густа пасечаным воднымі артэрыямі. Адкрыццё шляху, які б злучаў міжземнаморскі і балтыйскі рэгіёны, давала моцны імпульс тавараабмену паміж імі і значныя выгады тым, хто яго кантраляваў. У канцы VIII ст. скандынавы адшукалі Вялікі волжскі шлях. Ён звязаў Паўночнае і Балтыйскае моры з Каспійскім морам. Падарожжа гэтым шляхам магло заняць вялікую колькасць часу. Гэта залежала ад мноства фактараў, такіх як умовы надвор'я, стан водных шляхоў і палітычная сітуацыя ў рэгіёнах, якімі праходзіў шлях. Асноўнай часткаю *Вялікага волжскага шляху* была Волга, якая мела мноства парогаў і перакатаў, што ўскладняла плаванне. Апроч таго, падарожнікі вымушаны былі пераадольваць Ладажскае і Анежскае азёры, а таксама іншыя вадаёмы. У некаторых месцах судны даводзілася валачы па сушы, бо рэкі былі надта płyткія або мелі непраходныя ўчасткі. Такія ўчасткі патрабавалі значных фізічных намаганняў і павялічвалі час падарожжа. Судны, што выкарыстоўваліся для плавання рэкамі і азёрамі, павінны былі быць дастаткова лёгкія, каб іх можна было валачы, але адначасова досыць трывалыя, каб вытрымліваць бурныя воды і магчымыя сутыкненні з ільдом. Праход некаторымі ўчасткамі шляху мог патрабаваць выплаты даніны мясцовым уладарам, што павялічвала выдаткі і пагаршала прыбытковасць гандлю. Гэтыя фактары ператваралі падарожжа Вялікім волжскім шляхам у працяглае,

небяспечнае і дарагое прадпрыемства. Тым не менш, нягледзячы на ўсе цяжкасці, гэты шлях заставаўся важным маршрутам для гандлю і культурнага абмену паміж паўночнымі і паўднёвымі рэгіёнамі Еўропы і Азіі.

Прааналізуйце картасхему «Вялікі волжскі шлях. Шлях „з варагаў у грэкі“» і, выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, адкажыце на пастаўленыя пытанні.

1. Вялікі волжскі шлях быў важным гандлёвым маршрутам, які злучаў розныя народы і рэгіёны. Пра якія народы і рэгіёны ідзе гаворка?
2. Назавіце старажытнарускія гарады, цераз якія праходзілі асноўныя маршруты Волжскага гандлёвага шляху.
3. Якое значэнне меў Вялікі волжскі шлях для развіцця гандлю, культурных сувязей і росту гарадоў у Старажытнай Русі ў IX–XIII стст.?

З гандлёвым маршрутам на Волзе быў шчыльна звязаны так званы пушны шлях уздоўж Камы, шляхі ўздоўж Вяткі, Акі, Клязьмы, Катораслі, Мсты. Балтыйскае мора злучала з вытокамі Волгі і рака Заходняй Дзвіны.

Магчыма, ужо ў IX ст. існаваў яшчэ адзін гандлёвы маршрут — *шлях «з немцаў у хазары»*. Мяркуюць, што праходзіў ён праз Кіеў, далей уніз па Дняпры, наверх па Дунаі да Баварскай усходняй маркі (княства на тэрыторыі сучаснай Аўстрыі). Шлях «з немцаў у хазары» зрабіўся складнікам транс'еўрапейскай гандлёвай магістралі Кардова — Паўднёвая Францыя — Усходняя Баварыя — Русь — Хазарыя. Пазней гандлёвы шлях змяніў напрамак (Кіеў — Кракаў — Прага).

З'яўленне новых і актывізацыю старых маршрутаў у канцы IX — першай палове X ст. звязваюць з гандлёвай блакадай Хазарскага каганата. У 80-я гг. IX ст., паводле старажытнарускіх крыніц, у Кіеве захоплівае ўладу князь Алэг. Ён вызваляе плямёны севяран і радзімічаў ад даніны хазарам. Цяжкасці ў гандлі з усходнімі краінамі з'явіліся таксама ў выніку змен, што адбываліся ў стэпе, — прыходу новых качэўнікаў: печанегаў. Усё гэта паўстала прычынай для фарміравання новага гандлёвага шляху, які слухна завуць «станавым хрыбтом Старажытнарускай дзяржавы», — так званага *шляху «з варагаў у грэкі»*.

Галоўным элементам гэтага шляху была рака Дняпро, якая праходзіла скрозь тэрыторыю рассялення ўсходніх славян і злучала Паўночную Еўропу з Візантыйскай імперыяй. Найважнейшае адгалінаванне на шляху «з варагаў у грэкі» праходзіла Заходняй Дзвіной, цераз землі крывічоў-палачан. У выніку няспынных набегаў качэўнікаў Паўночнага Прычарнамор'я, а таксама захопу ў пачатку XIII ст. крывякамі Канстанцінопаля шлях страціў сваё значэнне.

Старажытнарускія княствы наладзілі гандлёвыя ўзаемаадносіны з краінамі Усходняй Еўропы.

Успомніце, якім чынам адбываўся рух уздоўж гандлёвага шляху «з варагаў у грэкі», што праходзіў праз тэрыторыю Беларусі.

Пастаянны гандлёвы маршрут вёў з Галіцкага княства ў Кракаў і далей у Прагу. Шчыльныя сувязі ўсталяваліся з германскімі гарадамі. Рускае футра было вядомае ў Францыі і Англіі. Умацоўваліся сувязі і з Усходам. Праз Каўказ і, магчыма, Крым на Русь траплялі ўсходнія тавары, перадусім шаўковыя тканіны. Так, Усходняя Еўропа зазнала на сабе ўздзеянне *Вялікага шаўковага шляху*.

Запоўніце табліцу «*Найважнейшыя гандлёвыя шляхі Усходняй Еўропы*», сістэматызаваўшы інфармацыю пра кожны з іх. У табліцы могуць быць наступныя графы:

Назва шляху;

Асноўныя рэгіёны (ключавыя геаграфічныя вобласці, праз якія праходзіў гандлёвы маршрут);

Народнасці/дзяржавы, што ўдзельнічалі ў гандлі (пералік народаў і дзяржаў, якія актыўна выкарыстоўвалі дадзены шлях);

Галоўныя тавары (асноўныя віды тавараў, якія транспартаваліся дадзеным маршрутам);

Гістарычны перыяд (часавы дыяпазон існавання дадзенага гандлёвага шляху);

Значэнне для рэгіёна (сціслае апісанне эканамічнага, палітычнага і культурнага ўплыву дадзенага шляху на рэгіён);

Асаблівасці маршруту (унікальныя характарыстыкі або складанасці, звязаныя з дадзеным гандлёвым шляхам);

Сучасныя аналагі (калі магчыма, указаць сучасныя транспартныя артэрыі, якія праходзяць прыблізна тым самым маршрутам).

